

Valmennus – mitä, miksi ja miten?

kenttäselvitys 2023

Sisällysluettelo

Selvityksen taustaa	3
Kyselyyn vastanneet	4
Selvityksen tulokset	5
Mitkä ovat mielestäsi tärkeitä itsenäisen elämän taitoja?	5
Millaista tuen tulisi olla, jotta henkilö voisi harjoitella ja oppia näitä taitoja?	7
Mitkä ovat mielestäsi tärkeitä elämän erilaisia muutostilanteita?	8
Millaista tuen tulisi olla näissä elämän erilaisissa muutostilanteissa?	9
Mitä ovat ne muutostilanteet, joihin perheenjäsenet ja läheiset ihmiset tarvitsevat valmennusta?	10
Millaista valmennusta perhe ja läheiset muutostilanteessa tarvitsevat?	11
Mitkä olisivat parhaita tapoja toteuttaa valmennusta?	12
Kuka valmennusta antaisi?	13
Millaisia taitoja ja osaamista valmennusta toteuttavalla työntekijällä tulisi mielestäsi olla?	14
Kyselyn vapaa sana	15
Miten valmennusta toimeenpannaan käytännössä?	16
Valmennus osana uutta vammaispalvelulakia, työpaja 29.5.2023	16
Valmennus uudessa vammaispalvelulaissa	21
Tekijätiedot	23

Selvityksen taustaa

Vammaispalvelulain uudistusta on tavoiteltu pitkään. Suunnitteilla olevan uudistuvan lainsäädännön keskeinen lähtökohta on vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus sekä aidosti vammaisen henkilön tarpeiden mukaiset ja itsenäistä elämää tukevat palvelut.

Tulevaisuudessa vammaispalvelulaki sisältää laajan palveluvalikoiman. Vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus lähes kaikkiin vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. **Tarkoituksena on, että jokainen vammaisen henkilö voisi saada yksilöllisiä tarpeitaan vastaavan palvelukokonaisuuden.** Vammaiset henkilöt saavat jatkossa tarvitsemansa sosiaali- ja terveystalvet saman lainsäädännön perusteella diagnoosista riippumatta.

Yksi uusista lainsäädännön palveluvalikoiman palveluista on **valmennus**.

Toteutimme tämän kenttäselvityksen yhteistyössä Kehitysvammaisten Tukiliiton kanssa. Kenttäselvityksen avulla saimme tärkeää tietoa siitä, mitä kentällä valmennuksesta ajatellaan tällä hetkellä.

Toteutimme selvityksen Webropol-kyselyllä, jota jaettiin laajasti ammattilaisille, vammaispalveluiden asiakkaille ja läheisille. Kyselyssä kysimme mm. mitkä ovat olennaisia itsenäisen elämän taitoja, millaista tuen pitäisi olla, millaisia ovat elämän tärkeät muutostilanteet ja millaista valmennusta läheiset tarvitsevat. Lisäksi kysyimme, millä tavoin valmennusta tulisi toteuttaa ja millaista osaamista valmentajalla tulisi olla. Tässä selvityksessä kysymykset käydään yksitellen läpi.

Saimme kyselyyn 48 vastausta. Eräs vastaaja mainitsi, että hän vastasi kyselyyn viiden muun henkilön kanssa yhdessä. Useampia vastaajia saattaa olla muissakin vastauksissa.

Kyselyn lisäksi toteutimme kaksi työpajaa, joissa käsitteimme teemaa tukea tarvitsevien ihmisten kanssa. Toteutimme myös Teams-keskustelun aktiivisten kehitysvammaisten tukiyhdistystoimijoiden kanssa.

Syksyllä 2022 toteutetun kenttäselvityksen lisäksi järjestimme keväällä 2023 verkossa *Valmennus osana vammaispalvelulakia* -työpajan. Pajassa oli 55 osallistujaa. Osallistujina oli niin hyvinvointialueiden työntekijöitä, järjestötyöntekijöitä ja läheisiä kuin muitakin asiasta kiinnostuneita. Tilaisuudessa kuultiin asiantuntijaosuuksia sekä pohdittiin pienryhmissä valmennuksen toteutusta käytännössä. Myös työpajan koonti löytyy tästä kenttäselvityksestä.

Valmennuksesta osana uudistuvaa lainsäädäntöä on kerrottu tarkemmin tämän raportin lopussa.

Kyselyyn vastanneet

Kenttäselvitykseen vastasi prosentuaalisesti eniten ammattilaisia. Mukana oli myös läheisiä ja vammaispalveluja käyttäviä henkilöitä. Valitettavasti kysymykseen pystyi vastaamaan vain yhden vaihtoehdon. Joidenkin vastaajien kohdalla olisi todennäköisesti ollut tarpeen pystyä valitsemaan kaksi "tulokulmaa":

	n	Prosentti
Vammaispalveluita tarvitseva henkilö	8	16,7%
Läheinen / perheenjäsen	14	29,2%
Ammattilainen	26	54,1%
En halua kertoa	0	0,0%
Jokin muu vaihtoehto	0	0,0%

Vastaajilta kysyttiin minkä ikäryhmän näkökulmasta hän asiaa katsoo. Tässä kysymyksessä vastausvaihtoehtoja pystyi valitsemaan useamman, kuten vastaajien lukumäärästä näkyy. Eniten vastaajat vastasivat valmennuksen kenttäselvitykseen ajatellen aikuisten palveluja, mutta kaikki muutkin ikäryhmät olivat edustettuina:

	n	Prosentti
Alle kouluikäinen	6	12,5%
Peruskouluikäinen	11	22,9%
Nuori	27	56,3%
Aikuinen	41	85,4%
Seniöri	15	31,3%

Selvityksen tulokset

Seuraavaksi käymme läpi kyselyssä esitetyt kysymykset ja koonnin saamistamme vastauksista.

Mitkä ovat mielestäsi tärkeitä itsenäisen elämän taitoja?

Vastauksissa painottuivat vahvasti arkeen liittyvät taidot. Eniten vastauksia (56) tuli ruuasta-, lääkkeitä-, kodista-, hygieniasta- ja itsestä/omasta voinnista huolehtimisen taitoihin.

Muita usein mainittuja tärkeitä pidettyjä arjen taitoja olivat muun muassa talouden hallintaan liittyviä taidot (esim. laskujen maksaminen), sään- ja tilanteenmukainen pukeutuminen, arkirytmi ja itsenäinen toimiminen.

Turvataidot mainittiin vastauksissa myös usein. Turvataidoilla tarkoitettiin esimerkiksi sitä, että tärkeät tavarat (puhelin, avain jne.) ovat mukana lähdettäessä kotoa sekä taitoja selviytyä poikkeuksellisista tilanteista ja ihmisistä.

Myös liikkumisen taitoja arjessa tärkeisiin paikkoihin, kuten harrastuksiin, opiskelupaikkaan, töihin ja takaisin kotiin sekä julkisen liikenteen käyttöä pidettiin tärkeinä itsenäisen elämäntaitoina. Näihin liittyen pidettiin tärkeinä taitoina myös ns. asioimistaitoja. Pidettiin tärkeänä, että osataan asioida kaupoissa, muissa palveluissa ja hoitaa terveyteen liittyviä asioita.

Lähes kymmenen kertaa mainittuja tärkeitä arkeen liittyviä käytännön taitoja olivat myös arkirytmistä huolehtiminen sekä ajan ja aikataulujen hahmottaminen. Edellä mainittuja arkeen liittyviä itsenäisen elämän taitoja mainittiin vastauksissa 122 kertaa.

Sosiaaliset taidot, kommunikaatio/vuorovaikutus sekä osallisuus oli seuraavaksi tärkeimpänä pidetty kokonaisuus. Näihin liittyvät teemat mainittiin vastauksissa 45 kertaa.

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitettiin esimerkiksi keskustelutaitoja, asioiden selvittelykykyä, rohkeutta pyytää apua, ystävyystaitoja sekä puhelimesta toimimisen taitoja. Myös oman mielipiteen ilmaisemista/omista asioista päättämistä ja vastuun kantoa päätöksistä pidettiin tärkeinä.

Vastauksissa mainittiin usein myös kuulluksi tuleminen ja merkityksellisyyden kokemus elämässä. Jos henkilö tarvitsee kommunikointiin vaihtoehtoisia kommunikointikeinojen käyttöä, pidettiin niihin liittyviä taitoja myös tärkeinä.

Tärkeinä pidettiin myös työhön/opiskeluun ja vapaa-aikaan liittyviä taitoja kokonaisuutena. On merkityksellistä löytää mielekäs työ ja hallita sen vaatimuksia varsinkin uutta työtä aloittaessa.

Samoin pidettiin tärkeänä taitoja, joiden avulla suoriudutaan opinnoista ja varsinkin erilaisista niihin liittyvistä nivelvaiheista sekä pystytään viettämään mielekästä vapaa-aikaa.

Kyselyssä mainittiin myös digitaitojen kehittäminen ja siihen liittyvien turvataitojen hallinta, itsetunnon vahvistaminen, toiminnan ohjaus sekä taidot osata ottaa vastaan ohjausta.

Millaista tuen tulisi olla, jotta henkilö voisi harjoitella ja oppia näitä taitoja?

Vastausten mukaan valmennuksen tulisi olla arjen valmennusta, joka edistää osallisuutta. Tuen toivotaan olevan yksilöllistä, pitkäkestoista, intensiivistä, toiminnallista, motivoivaa ja itsenäistä toimijuutta huomioivaa.

Tuki tulee vastaajien mukaan antaa asiakkaan omassa elinympäristössä, jotta asiat jäävät elämään henkilön arkeen. Tukea tulisi saada niin kauan kuin sitä tarvitaan. Toiminnan tulisi olla tavoitteellista, huolellisesti valmisteltua ja pohjautua yhdessä laadittuun suunnitelmaan. Tuen tarve nähdään alussa intensiivisempänä ja asteittain keventyvänä.

Tuen toivotaan olevan asiakaslähtöistä, asiakkaan omista toiveista ja tarpeista lähtevää (kyvyt, taidot ja toimintakyky huomioiden). Tuen lähtökohta ei saa olla puolesta tekeminen vaan erilaisten ratkaisujen löytäminen omatoimisuuden lisäämiseksi. Valmennusta ei voida tehdä yhdellä muotilla vaan palvelun tulee olla hyvin joustavaa. Vastauksissa mainittiin mm. rinnalla kulkeminen ja yhdessä opettelu.

Useampi vastaaja mainitsi valmentavan koulutuksen (TUVA- ja TELMA-opinnot). Pidettiin tärkeänä sitä, että näihin opintoihin on sisällytetty itsenäisen elämän teemoja. Vastaajat olivat kuitenkin huolissaan tilanteesta näiden opintojen jälkeen. Vastaavia sisältöjä toivottiin myöhemmässäkin elämässä.

Konkreettisina keinoina vastauksissa mainittiin mm. neuropsykiatrinen- ja perhevalmennus sekä työvalmennus mielekkään uran löytämiseen ja työssä pysymisen varmistamiseen.

”Suunnitelmallisuus. Eteneminen eri asioissa tavoite kerrallaan.

Tavoitteiden toteutumisen arviointi sopivin väliajoin.”

Mitkä ovat mielestäsi tärkeitä elämän erilaisia muutostilanteita?

- Lapsuuden kodista muuttaminen
- Vanhempien/läheisten kuolema tai vakava sairastuminen
- Ystävyys - ja parisuhteiden muodostaminen/muutokset (turvataidot, ehkäisy ym.)
- Sairastuminen, toimintakyvyn muutos (fyysinen, psyykinen, kognitiivinen, sosiaalinen)
- Perusopetuksesta toisen asteen opintoihin siirtyminen
- Muutto (asunnon valinta, uusi asunto, yhteen toisen kanssa, paikkakunta ym.)
- Työ ja sen muutokset
- Opintoista työelämään/päiväaikaiseen toimintaan siirtyminen
- Opiskelu (taidot, muutokset, koulun vaihtuminen)
- Nuoren/nuoren aikuisen itsenäistyminen
- Oma ikääntyminen, eläkkeelle siirtyminen
- Lähiympäristössä liikkuminen
- Työn aloittaminen/hankkiminen
- Vapaa-aika ja harrastukset (uuden sopivan löytäminen, itsenäinen harrastaminen)
- Perhesuhteiden muutokset (avioero, muutto, uusperhe)
- Tukihenkilön/lähi-ihmisen vaihtuminen
- Esikouluun, kouluun meno
- Opiskelun loppuminen
- Perheen perustaminen
- Remontti
- Diagnoosin saaminen ja sen hyväksyminen
- Armeijaan pääsemättömyys
- Työtehtävien muuttuminen työ- tai päivätoiminnassa
- Vanhempien ikääntyminen
- Lapsen syntymä ja lapsen kasvuun liittyvät asiat
- Apuvälineiden käyttöönotto
- Yllättävät kriisitilanteet
- Rippikoulu
- Kommunikointikeinon tai apuvälineen muutos/muokkautuminen tms.
- Jokainen muutos

Selkeästi eniten vastauksissa korostui lapsuuden kodista muuttaminen. Tämä elämänmuutostilanne mainittiin 40 kertaa. Muitakin muuttamiseen liittyviä elämänmuutoksia mainittiin usein. Tällaisia ovat muun muassa muutto uudelle paikkakunnalle, asuinkumppaniin liittyvät muutokset ja muuttaminen uuteen kotiin.

Isona elämänmuutoksena kyselyyn vastanneet pitivät myös vanhempien tai muun läheisen sairastumiseen ja kuolemaan liittyviä tilanteita. Elämänmuutos on suuri riippumatta siitä, asuuko tukea tarvitseva heidän luonaan vai ei. Merkittäviksi elämänmuutosvaiheiksi luetaan myös niin oma, kuin vanhempien ikääntyminen.

Millaista tuen tulisi olla näissä elämän erilaisissa muutostilanteissa?

Vastauksissa painottui samoja asioita kuin itsenäisten elämäntaitojen kohdalla. Yksilöllisyys, konkreettisuus, tavoitteellisuus, tilannesidonnaisuus, säännöllisyys.

Muutokset vaativat aina aikaa ja sitoutumista. Vastaajien mukaan valmennusta tulisi antaa jo hyvissä ajoin ennakoiden, jos vaan mahdollista. Kaikkia elämänmuutoksia ei tosin voi ennakoida. Valmennus voisi konkreettisesti olla esimerkiksi muuttovalmennusta, kommunikaatio-ohjausta, erilaisia tutustumiskäyntejä tai ohjaamista uusiin sosiaalisiin tilanteisiin tai vaikkapa harrastuksiin.

Tärkeänä nähdään, ettei valmennus ole muusta elämästä irrallista, vaan jo olemassa olevat palvelut nivotaan mukaan. Vastauksissa toivottiin myös vahvempaa yhteistyötä asiakkaan verkostojen välillä. Valmennuksen tulisi olla ”ketterää”, jotta tukea saadaan tarvittaessa myös nopeasti muutostilanteiden ollessa toisinaan yllättäviä.

”Mahdollisuus onnistumisiin ja epäonnistumisiin”

Mitä ovat ne muutostilanteet, joihin perheenjäsenet ja läheiset ihmiset tarvitsevat valmennusta?

- Lapsuuden kodista muuttaminen
- Nivelvaiheet (päiväkoti, peruskoulu, toinen aste, päiväaikainen toiminta)
- Nuoren itsenäistyminen
- Informaation saaminen (tuet, omaishoito, Kela, asuminen)
- Toimintakyvyn muutos (tukea tarvitseva/läheinen)
- Sairastuminen perheessä
- Muutto
- Kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat
- Seurustelusuhteet
- Vammaisen lapsen syntyminen perheeseen / ensitieto
- Erilaiset asioiden hoidot (raha, asuminen)
- Läheisten tukeminen (muutostuki vanhemmille / vanhemman vaikeus päästää irti, läheinen asioiden hoitajana ja auttajana, digiasiat, edunvalvonta)
- Perhesuhteiden muutokset / kriisit (vanhempien ero, uusperhe ym.)
- Tuettu päätöksenteko
- Läheisen kuolema
- Murrosikä
- Haastava käyttäytyminen / kuormittavat tilanteet
- Aikuistumisen kynnys
- Erilaiset suuret muutokset perheen arjessa (asumisessa, perhesuhteissa, työelämässä (vuorotyöhön siirtyminen)

Kuten tukea tarvitsevien myös läheisten kohdalla eniten mainittu elämänmuutostilanne on lapsuuden kodista muuttaminen. Vastauksissa mainitaan haasteista hyväksyä ”kodin tyhjyyttä”, uudenlaista elämän sisältöä ja rooleja.

Vanhemman voi olla vaikea päästää irti ja antaa tilaa itsenäistymiselle. Ylipäätään kaikki itsenäistymiseen liittyvät teemat korostuivat vastauksissa. Jonkinlaista sopeutumisvalmennusta tai muutostukea kaivattiin valmennuksen muodossa.

Läheisten ihmisten nähdään tarvitsevan valmennusta erilaisissa elämään kuuluvissa nivelvaiheissa. Tällaisia ovat esimerkiksi päiväkotiiin- peruskouluun, toiselle asteelle- ja työhön tai muuhun päiväaikaiseen toimintaan liittyvät siirtymät.

Millaista valmennusta perhe ja läheiset muutostilanteessa tarvitsevat?

Tiedon saaminen korostui vastauksissa. Perheen ja läheisten valmennuksen nähtiin olevan henkilökohtaista keskustelua, neuvontaa ja esimerkiksi erilaisia tietoiskuja. Läheisten nähdään tarvitsevan tietoa eri vaihtoehdoista ja konkreettista tietoa tulevasta asiasta/muutoksesta, esimerkiksi tietoa itsenäisestä asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista ja niiden hakemisesta. Myös UKK-listat (usein kysytyt kysymykset) mainittiin.

Perheen ja läheisten valmennuksen nähdään tiedon lisäksi olevan konkreettista apua ja ohjausta kotiin. Kotiin vietävä valmennus tarkoittaisi myös sitä, että vanhempia tuettaisiin tukemaan nuorta harjoittelemaan/tekemään erilaisia asioita kotiloissa. Muuttovalmennuksen nähdään näin koskevan koko perhettä, ei vain muuttajaa itseään. Tärkeänä pidettiin, että valmennusta suunnitellaan yksilöllisesti yhdessä läheisten ja nuorten kanssa.

Valmennuksen toivotaan olevan myös toivon ylläpitämistä ja luottamuksen luomista. Irtautuminen lapsesta voi olla vanhemmille haastavaa ja tähän tilanteeseen valmennukselta toivotaan keinoja. Kuinka antaa nuorelle tai varsinkin jo aikuiselle tukea tarvitsevalle tilaa itsenäistystä?

”Valmennusta niille vanhemmille, jotka ovat jättäneet oman elämänsä taka-alalle ja kokonaan vihkiytyneet erityisen tuen lapsensa elämän pyörittämiseen. Muutto omaan kotiin aiheuttaa paljon tunteita ja näkyy esimerkiksi vaatimuksina asumisyksikön henkilökuntaa kohtaan.”

Mitkä olisivat parhaita tapoja toteuttaa valmennusta?

Kyselyssä kysyimme, miten tuki tai valmennus tulisi järjestää, kuka sitä voisi antaa ja millaisia taitoja ja osaamista valmennusta toteuttavalla henkilöllä tulisi olla.

Kysyimme samat kysymykset liittyen sekä itsenäisen elämän taitojen harjoitteluun että elämänmuutostilanteissa tukemiseen tukea tarvitsevan ja perheen kohdalla. Vastauksissa oli paljon yhtäläisyyksiä. Samat teemat toistuivat, olipa kyse mistä kulmasta tahansa.

Valmennusta toivotaan tilanteesta riippuen, joko yksilövalmennuksena tai ryhmämuotoisesti tai näitä vuorotellen. Tärkeintä on, että valmennus muotoutuu asiakkaan tarpeista.

Ryhmävalmennuksessa korostuu vertaistuen merkitys. Ryhmämuotoisen valmennuksen kohdalla mainitaan esimerkiksi itsenäisiä taitoja tukevia kursseja kuten kodinhoitoon- ja ruuanlaittoon liittyvää valmennusta. Ryhmävalmennus ja vertaistuen merkitys korostui erityisesti läheisten saaman valmennuksen kohdalla. Ryhmiä toivottiin olevan monenlaisia, kuten perheryhmiä ja nuorten ryhmiä. Läheisten kohdalla nähtiin erityisen tärkeänä, että on mahdollisuus keskusteluun sekä yksin, että ryhmässä.

Moni vastaaja vastasi, että valmennusta voitaisiin järjestää sekä etänä tai kasvokkain. Enemmän vastaajia oli kasvokkain tapahtuvan valmennuksen kannalla, mutta erilaiset verkkovalmennukset ja nettikoulut saivat myös kannatusta. Kasvokkain tapahtuva valmennus tulee vastaajien mielestä tuoda siihen ympäristöön, jossa henkilö toimii.

Valmennusta ajatellaan olevan mahdollista toteuttaa hyvin monella tavalla. Hyvinvointialueiden eri vammaispalvelut voisivat järjestää valmennusta yhdessä yhdistysten ja oppilaitosten kanssa. Valmennusta voitaisiin vastaajien ehdotusten mukaan järjestää ostopalveluna, omatuotantona tai yksityisenä toimintana. Myös henkilökohtainen budjetointi mainittiin vastauksissa usein. Tärkeänä pidetään, että asiakas saa valita palveluntuottajan itse. Valmennuksesta ehdotetaan myös uutta palvelua/tukimuotoa, jossa olisi omat työntekijät valmennusta toteuttamassa. Erityisen tärkeänä koetaan, että valmennus on tavoitteellista ja suunnitelmallista ja valmennuksen tuloksia arvioidaan.

Vastaajien mukaan valmennusta tulee antaa aidosti kuunnellen ja turvallisesti positiivisessa ja kannustavassa ilmapiirissä. Valmennuksen tulee olla joustavaa, oikea-aikaista, laadukasta ja suunnitelmallista. Erilaiset siirtymävaiheet mainitaan usein ja niissä toivotaan erityistä yhteistyötä. Työntekijän vaihtuvuutta ei toivota. Vastaajat kokevat, että uuteen ihmiseen tutustuminen ja luottamuksellinen suhteen muodostuminen vie aikaa.

Valmennus nähdään voitavan toteuttaa käytännössä monin eri tavoin. Vastauksissa mainitaan erilaiset asumiskokeilut, leirit, perhehoito ja muuttovalmennus. Valmennusta voisi saada myös kouluissa, asumisyksiköissä, erilaisissa päiväaikaisissa toiminnoissa tai kotiaavun muodossa. Työvalmentajia toivotaan varsinkin työllistymisen ja uuden työn aloittamisen tueksi.

Kuka valmennusta antaisi?

Vastauksissa mainittiin paljon eri ammattilaisia ja muita henkilöitä. Pääsääntöisesti vastaukset voidaan jakaa ammattilaisiin, erilaisiin verkostoihin, järjestöihin sekä henkilöiden lähi-ihmisiin ja kokemusasiantuntijoihin.

Eniten vastauksissa oltiin sen kannalla, että ammattilaisten tulisi tarjota valmennusta.

Näitä ammattilaisia voisivat olla:

- Ammatillinen tukihenkilö
- Asumisyksikön- tai päiväaikaisen toiminnan ohjaaja
- Neuropsykiatrinen valmentaja
- Autismikuntoutusohjaaja
- Kommunikaatio-ohjaaja
- Toimintaterapeutti
- Vammaispalveluiden työntekijä
- Henkilökohtainen avustaja
- Yksilövalmentaja
- Työvalmentaja
- Koulun henkilökunta
- Arjen tuen ohjaaja/valmentaja
- AAC-ohjaaja

Myös uudenlaisia tehtäväkuvia toivottiin. Vammaispalveluihin toivottiin asumisvalmentajia ja arjen tuen ohjaajia. Myös muuttovalmennusta toivotaan vammaispalvelujen tuottamana.

Silloin kun valmennusta tarjotaan asumispalvelujen tai päiväaikaisen toiminnan työntekijöiden puolesta, toivotaan sinne runsaasti resursseja mahdollistamaan tämä.

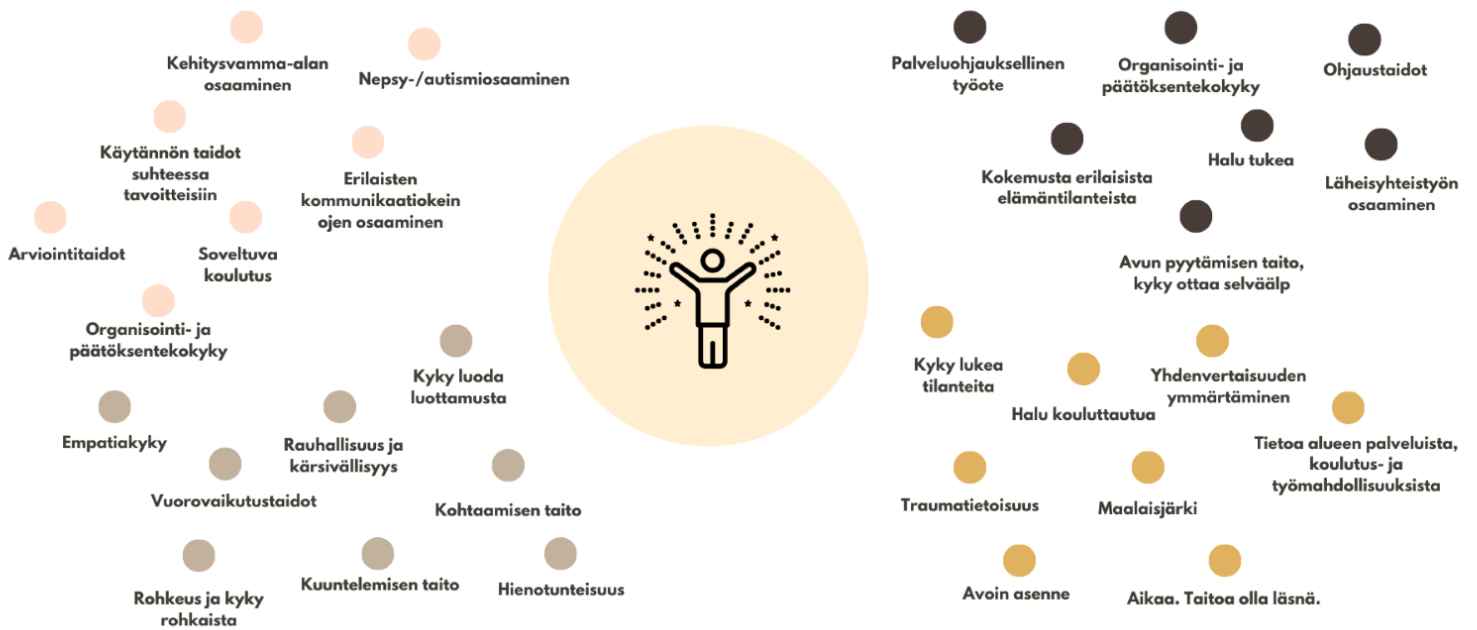
Myös muita kuin ammattilaisia mainittiin vastauksissa paljon. Kokemusasiantuntijuutta arvostettiin erityisesti.

Valmennusta tukea tarvitsevalle nähtiin myös antavan vanhempien, sisarusten ja ystävien. Erilaiset yhteistyökuviot nähtiin hyvin soveltuvina. Valmennusta voisivat antaa moniammatilliset tiimit, esimerkiksi koulun henkilökunta, nepsyvalmentajat sekä autismiohjaaja lähi-ihmisten kanssa yhdessä.

Moni ajatteli, että ammattilaisten ja lähi-ihmisten yhdistelmä kokemusasiantuntijan kera olisi vaikuttavin. Valmennusta ehdotettiin toteutettavaksi myös eri järjestöjen yhteistyönä.

Millaisia taitoja ja osaamista valmennusta toteuttavalla työntekijällä tulisi mielestäsi olla?

Kyselyn vapaa sana

- Valmennus itsenäiseen elämään olisi ehdottoman tärkeää.
- Valmennuksen tarpeet ja tavoitteet tulisi kartoittaa ennen valmennusta. Valmennuksen kesto tulee olla riittävä ja joustava.
- Miten osaamme tehdä yhdessä hyvää yhteistyötä päähenkilön itsensä, hänen läheistensä ja vammaisalan ammattihenkilöstön kanssa? Kuinka tuemme ja puolustamme hyvää elämää yhdessä.
- Pitäisi olla myös kehitysvammaisilla ihmisillä oikeus kokeilla huonoja valintoja ja erehtyä, mutta se ei poista ohjauksen tarvetta.
- Miten osaisimme aina arvostaa ja säilyttää päähenkilön oppimia asioita.
- Valmentajalle tarvitaan mukaansatempaava ja käytännön asioita ymmärtävä, aidosti empaattinen asenne.
- Valmennus tulee olemaan todella hyvä palvelu, jos hyvinvointialueet eivät ala rajoittamaan sen sisältöä liiaksi.
- Tärkeitä asioita, jotka hyvin hoidettuina antavat hyviä ja resursseja säästäviä tuloksia ja pitkäaikaisia asiakkaalle sopivia toimintatapoja
- Joskus osallistuminen erikseen valmennuksiin voi olla voimia vievää. Valmennuksia voisi viedä arjen keskelle toimintayhteisöihin, joissa muutenkin osallisena.
- Työssä voisi olla hyvä tehdä myös yhteistyötä etsivän nuorisotyöntekijän kanssa, mikäli asiakas on alle 29-vuotias.
- Valmennus on erittäin toivottu ja tarvittu palvelu henkilökohtaisen avun rinnalle, sillä paljon tukea tarvitsevia väliinputoajia on!
- Valmennuksen suhde henkilökohtaiseen apuun täytyy pitää mielessä ja näitä ei saa sekoittaa.
- Vaihe opiskelujen päättyessä päivä- ja työtoimintaan, joillakin osa-aikaiseen työhön siirtymisen hetkellä on suuri. Odotukset ovat usein korkealla ammattiin valmistumisen jälkeen ja kun asiat etenevät hitaasti, jäävät henkilöt toimeettomiksi lapsuudenkotiin. Asumisvalmennus tässä vaiheessa saattaa hetkellisesti tuoda toimintaa ja odotusta tietysti itsenäistymisestä myös on mutta erityisesti näihin tilanteisiin tukea koen tarvittavan. On tärkeää, että henkilö ei menetä yhteisöllisyyttä muihin ja se käy helposti, jos kotoa ei lähdetä/pääse mihinkään.
- KVPS:llä on osaamista. Toivottavasti pääsette vaikuttamaan näihin palveluihin ja tekemään töitä tämän parissa sitten käytännössä!

Miten valmennusta toimeenpannaan käytännössä?

Valmennus osana uutta vammaispalvelulakia, työpaja 29.5.2023

Valmennus osana uutta vammaispalvelulakia -työpajassa käsitelimme valmennuksen toimeenpanoa. Työpaja sisälsi puheenvuoroja ja pienryhmätyöskentelyä. Etelä-Karjalan hyvinvointialueen vammaispalvelujen johtaja **Riitta Hakoma** toi saatesanoissaan esille seuraavan näkökulman:

”Uusi laki nähtävä mahdollisuutena ja joustavana mekanismina tarpeenmukaisten ja yksilöllisten palvelujen tuottamiseen. Erilaisia ja uusia toimintamalleja sekä yhteistyöavauksia tarvitaan kustannuskehityksen hallussa pitämiseksi. Lain toteutumisen seuranta alueellisesti ja valtakunnallisesti on merkittävää!”

Työpajaan osallistui 55 henkilöä 11:sta eri hyvinvointialueelta. Osallistujat olivat hyvinvointialueen työntekijöitä, järjestötyöntekijöitä, läheisiä tai muita asiasta kiinnostuneita. Tilaisuuden alussa sana valmennus herätti osallistujissa seuraavia ajatuksia:

Valmennus on...

Uusi vammaispalvelulaki tarjoaa mahdollisuuksia. Valmennus on yksi uusi vammaispalvelulain mukainen erityispalvelu.

Vammaispalveluiden erityisasiantuntija **Anne Saarinen** Kehitysvammaisten Tukiliitosta avasi tilaisuudessa lain henkeä ja valmennuksen tarkoitusta seuraavasti:

Valmennus (7 §) 1/2

- **Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta**, jos hän tarvitsee tukea:
 - oppiakseen uusia tai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja taikka
 - toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen.
 - Edellytyksenä lisäksi, että vastaavaa valmennusta ei ole mahdollista saada lääkinnällisenä kuntoutuksena.
- Palvelun **tarkoituksena** on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja ja parantaa hänen toimintakykyään elämän muutostilanteissa.
 - **Itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja** esim.:
kommunikaation ja vuorovaikutuksen taidot, teknisten laitteiden ja digisovellusten käyttö, ympäristön hahmottaminen ja liikkuminen erilaisissa toimintaympäristöissä, ajan hahmottaminen, kodinhoidon suunnittelu ja toteutus, asiointi, rahankäyttö ja muut vastaavat toiminnot.

Valmennuksen kenttäselvityksen pääkohdat esitteli selvityksen kokoaja **Johanna Huhtala**. Kenttäselvityksen vastaajien tuomat parhaat toteuttamistavat virittivät osallistujat pienryhmätyöskentelyyn.

Mitkä olisivat parhaita tapoja toteuttaa valmennusta?

Yksilö- tai ryhmävalmennus

- Asiakkaan tarpeista lähtien
- Vertaistuki
- Etänä ja kasvokkain
- Työntekijän pysyvyys samana

Miten tuotettaisiin?

- Asiakas saa valita palveluntuottajan
- Yhdessä järjestöjen ja oppilaitosten kanssa
- Ostopalveluna, omatuotantona tai yksityisenä toimintana
- Henkilökohtainen budjetointi
- Omat valmennuksen työntekijät

Työpajatyöskentely koostui kahdesta kysymyksestä:

1. Hyväksi havaittuja käytäntöjä valmennuksen toteuttamiseen tällä hetkellä
2. Miten konkreettisesti valmennus toimeenpannaan hyvinvointialueilla: Keitä tarvitsemme mukaan, millaisilla rooleilla ja toimenpiteillä?

Työskentelyssä nousi esille vammaispalvelulain tarkoitus turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

” Ihmislähtöinen kehittäminen kokonaisuutena. Meidän pitää yksilökohtaiset tarpeet löytää. Asiakkaan kanssa lähdetään tavoitteet asettamaan yhdessä, eikä ulkopuolelta. Toiveena saada hyviä käytänteitä.”

Hyväksi havaittuja käytäntöjä valmennuksen toteuttamiseen tällä hetkellä on muun muassa:

- Ammatillinen tukihenkilötoiminta ja yksilövalmennus
- Asumisvalmennus
- Työhönvalmennus
- Kommunikaatio-ohjaus
- Viittomien opetusta ja muuta kommunikaation tukea läheisille ja mm. perhehoitajalle
- Autismikuntoutusohjaus
- Sopeutumisvalmennuskurssit
- Erilaiset leirit ja kurssit
- Valmennusryhmät, joita kuntoutusohjaajat toteuttavat
- Henkilökohtainen budjetointi
- Paljon erilaista toimintaa, joita järjestöt toteuttavat
- KVPS:n muuttovalmennus, Aikuisuuden kynnyksellä- ja ikäperhetoiminta

Työpajojen keskustelussa korostui erityisesti moniammatillinen yhteistyö. Kaikki, jotka työskentelevät asiakkaan kanssa tarvittaisiin mukaan. Osaajia ja yhteistyökumppaneita on niin sosiaali- ja terveystalveissa kuin muillakin aloilla. Roolit eri tahojen suhteen (vammaispaalvelut, sivistystoimi, kela) täytyy kuitenkin olla selvillä, ettei päällekkäistä työtä tehdä. Nähtiin, että vahvempi tuki erityisperheille jo peruspaalveluiden puolelta auttaisi paljon.

”Naapurin kunnan kollegoille soitto on hyvä juttu. Tarvitsemme työkavereita, moniammatillisia tiimejä. Tietous siitä, että mitä esim. järjestökentällä on tietyllä alueella.”

Toinen kysymys koski konkreettista toimeenpanoa. Työpajoissa nousi tärkeitä huomioita. Pohdittiin esimerkiksi riittävätkö hyvinvointialueen resurssit nykyisellä henkilöstöllä tai vaatiiko valmennuksen toteuttaminen viranhaltijapäätöksen. Viranhaltijapäätös nähtiin jähmeänä prosessina. Tärkeänä asiana nousi esille se, että valmennuksen toteuttajat toimivat tarpeen ja osaamisen mukaan. Ostopaalvelut nähtiin yhtenä toteuttamistapana.

”Tiivis yhteistyö esim. nuoren elämässä jo mukana olevien kanssa, onko esim. avustajien mahdollista tehdä valmennus osuuksia?”

Valmennuksen toimeenpanoon ja sen mahdollisuuksien toteuttamiseen tarvitaan yhteiskehittämistä.

”Valmennukseen liittyy paljon kysymyksiä, tuntuu että tällä hetkellä kysymyksiä on enemmän kuin vastauksia.”

Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä olemme toteuttaneet perheiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa muutoksen tukea vuosikymmenten ajan.

Näitä muutostilanteita ovat niin nuoruudesta aikuisuuteen, elämän haastaviin tilanteisiin, muuttovalmennukseen kuin ikääntymiseen liittyvät teemat. Uuden vammaispalvelulain myötä toivomme, että valmennus tulisi kaikkien sitä tarvitsevien saataville.

Haluamme olla jakamassa osaamistamme ja mahdollistamassa valmennuksen yhteiskehittämistä. Haluamme olla kehittämässä uudenlaista yhteistoimintaa ja toimintatapoja. Kenttäselvityksessä esiin tullut toteuttamistapa kokemusasiantuntija osaamisen yhdistämisestä on yksi vaihtoehto.

Uudenlaisia työnkuvia

- Vammaispalveluihin asumisvalmentajia ja arjen tuen ohjaajia
- Muuttovalmennus vammaispalvelujen tuottamana

Kokemusasiantuntijat

Läheiset

“Aiheeseen/teemaan liittyvien ammattilaisten ja lähi-ihmisten yhdistelmä kokemusasiantuntijan kera olisi vaikuttavin”

Valmennus uudessa vammaispalvelulaissa

Vammaispalvelujen käsikirjasta löydät aina ajantasaisimman ja ajankohtaisimman tiedon. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja>

Valmennus (VpL 7§) on tavoitteellista tukea, ohjausta ja harjoittelua. Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, johon sisältyy:

- 1) tiedollisten ja toiminnallisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen harjoittelu
- 2) viittomakielen opetus tai puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön ohjaus
- 3) vammaisen henkilön toimintakyvyn, toimintaympäristön tai perhetilanteen muuttuessa taikka muissa vastaavissa elämän muutostilanteissa annettava tuki

Valmennuksen tarkoituksena on, että vammaisen henkilö saa omat voimavaransa, taitonsa ja tietonsa parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön. Valmennuksen avulla vammaista henkilöä tuetaan saavuttamaan tavoitteensa (säännöksissä tarkemmin kuvatulla tavalla). Valmennuksen avulla voidaan tukea esimerkiksi vammaisen henkilön mahdollisuuksia muuttaa uuteen asuntoon tai uudelle paikkakunnalle, opiskella, harrastaa, tehdä päivittäisiä toimia, asua itsenäisesti, ilmaista itseään ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Valmennusta voidaan toteuttaa henkilökohtaisena tai ryhmässä annettavana palveluna tai osana muuta palvelua. Vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi Hyvinvointialue voi järjestää osana vammaisen henkilön omaa valmennusta vammaisen henkilön perheelle ja muille hänelle läheisille henkilöille muuta valmennusta.

Valmennus vastaa tuen tarpeeseen, joka ei ole pysyvä tai pitkäaikainen. Henkilöllä voi olla useita erilaisia tuen tarpeita, jotka voivat olla osaksi tilapäisiä tai myös jatkuvia tai toistuvia. Valmennuksella on tarkoitus ehkäistä pidempiaikaista tuen tarvetta. Tarve valmennukselle todetaan yhteistyössä vammaisen henkilön kanssa tehtävässä palvelutarpeen arvioinnissa, jossa tunnistetaan sellaisia tavoitteita, joiden saavuttamisessa vammaisen henkilö tarvitsee tukea. Pysyvään tai pitkäaikaiseen tuen tarpeeseen tulee vastata muilla palveluilla kuin valmennuksella.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee tukea oppiakseen uusia tai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja tai toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen.

Edellytyksenä on lisäksi, että vastaavaa valmennusta ei ole mahdollista saada lääkinnällisenä kuntoutuksena. Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu esimerkiksi toimintakyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävät terapiat sekä apuvälinepalvelut.

Valmennusta on oikeus saada, jos taitoja pitää harjoitella käyttämään uudessa toimintaympäristössä. Taidoilla tarkoitetaan myös viittomakielen taitoa ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käytön taitoa. Valmennusta saa elämän muutostilanteisiin liittyen joko niihin valmistautumiseen tai niissä toimimiseen.

Kommunikaatiolla tarkoitetaan taitoa välittää ja vastaanottaa viestejä, ilmaista itseään ja esittää mielipiteitä. Vuorovaikutuksella tarkoitetaan vastavuoroista yhdessä kommunikoimista, ajatusten vaihtamista toisten ihmisten kanssa.

Teknisten laitteiden ja digisovellusten käytön valmennus voi sisältää ohjausta ja tukea esimerkiksi tietokoneen tai älypuhelimien käyttämiseen sekä näiden laitteiden käytön harjoittelua.

Ympäristön hahmottaminen ja liikkuminen erilaisissa toimintaympäristöissä voi sisältää ohjausta, tukea ja harjoittelua toimimiseen vieraassa ympäristössä, esimerkiksi oikean paikan löytämisessä. Valmennus voi sisältää myös julkisen joukkoliikenteen käyttämisen opettelua tai harjoittelua. Liikkumistaidon ohjaus olisi yksi valmennuksen muoto.

Valmennus ajan hahmottamiseen voi olla esimerkiksi kellonaikojen opettelua tai tukea ajan kulumisen ymmärtämisessä. Valmennus kodinhoitoon voi liittyä esimerkiksi ruoan laiton tai siivoamisen harjoitteluun sekä näiden toimien suunnittelemiseen ja toteuttamiseen suunnitelmallisesti.

Asiointiin järjestettävä valmennus voi liittyä esimerkiksi kaupassa käymiseen tai viranomaisten kanssa asiointiin. Valmennus rahankäyttöön voi liittyä rahan arvon hahmottamiseen, omien tulojen ja menojen hahmottamiseen ja rahankäytön suunnittelemiseen.

Vammaispalvelulaisissa on kuvattu tarkemmin elämän muutostilanteita, joissa valmennusta on oikeus saada. Valmennus voi liittyä vammaisen henkilön toimintakyvyn muuttumiseen, esimerkiksi tilanteeseen, jossa henkilö on juuri vammautunut ja hän tarvitsee valmennusta toimiakseen arjessaan muuttuneen toimintakyvyn kanssa. Muutos voi tapahtua myös toimintaympäristössä tai perhetilanteessa. Lisäksi kyseeseen tulee muu vastaava elämän muutostilanne. Tilanne voi olla esimerkiksi päiväkodin, koulun tai opiskelun aloittaminen tai lopettaminen tai muutto uuteen kotiin. Tarkoitus on tukea vammaista henkilöä, jotta hän pystyisi valmistautumaan tulevaan muutokseen tai toimimaan muuttuneessa tilanteessa. Tuki voi liittyä esimerkiksi muuton tai uuden asunnon sisustamisen suunnittelemiseen ja toteuttamiseen.

Tekijätiedot

Kenttäselvityksen toteutus: Johanna Huhtala

Piirroskuvat: Johanna Vuorenmaa, Hehkuvisual

© Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2023

Lähteinä käytetty Vammaispalvelujen käsikirjaa ja Kehitysvammaisten Tukiliiton vammaispalvelujen asiantuntija **Anne Saarisen** asiantuntemusta.

